

Date: 3rd July-2026

O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTINI DIVERSIFIKATSIYA QILISHDA "YASHIL"
TEKNOLOGIYALARNING O‘RNI VA AHAMIYATI

Boltayeva Sh.B

Buxoro Davlat Universiteti , katta o‘qituvchisi

Nurilloev Erali Nuraliyevich

Jo‘rayeva Xonzodabegim Alisherovna

Buxoro Davlat Universiteti talabasi

Annotatsiya: Mazkur tadqiqotda global iqlim o‘zgarishlari va geosiyosiy beqarorlik sharoitida O‘zbekiston milliy iqtisodiyotining barqarorligini ta‘minlashda "yashil" transformatsiyaning strategik ahamiyati ochib berilgan. Muallif tomonidan iqtisodiy o‘shishni resurs sig‘imidan ajratish (decoupling) jarayonlari tahlil qilingan. Tadqiqotda energetika, sanoat, qishloq xo‘jaligi va innovatsion xizmat ko‘rsatish sohalarida yashil texnologiyalarning iqtisodiy samaradorligi ilmiy asoslab berilgan. Akademik Q.Abdurahmonovning "Inson taraqqiyoti" va barqaror bandlik nazariyalari asosida milliy iqtisodiyotni diversifikatsiya qilishning ustuvor yo‘nalishlari ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: Yashil iqtisodiyot, diversifikatsiya, dekarbonizatsiya, aylanma iqtisodiyot, energiya samaradorligi, barqaror o‘shish, ESG-transformatsiya, yashil investitsiya, resurs tejamkorligi.

Yigirma birinchi asrning uchinchi o‘n yilligiga kelib, jahon iqtisodiyoti rivojlanishning tubdan yangi bosqichiga qadam qo‘ydi. An‘anaviy "jigarrang iqtisodiyot" modellari o‘z umrini o‘tab bo‘lgani, ularning atrof-muhitga va iqtisodiy barqarorlikka keltirayotgan zarari global miqyosda tan olinmoqda. O‘zbekiston uchun iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish — bu nafaqat ishlab chiqarish tarmoqlarini ko‘paytirish, balki mavjud tarmoqlarni ekologik va iqtisodiy jihatdan samarali texnologiyalar asosida qayta qurish demakdir.

Bugungi kunda O‘zbekiston YaIM tarkibida sanoat ulushini oshirish va eksport salohiyatini kengaytirish borasida ulkan islohotlarni amalga oshirmoqda. Biroq, "Yevropa yashil kelishuvi" (European Green Deal) kabi xalqaro standartlar va "uglerod solig‘i" (CBAM) kabi mexanizmlar milliy eksportyorlarimiz oldiga yangi talablarni qo‘ymoqda. Agar mahsulot ishlab chiqarishda yashil texnologiyalar qo‘llanilmasa, kelajakda tashqi bozorlarda raqobatbardoshlikni saqlab qolish imkoniz bo‘ladi. Shu nuqtai nazardan, yashil texnologiyalar iqtisodiy diversifikatsiyaning shunchaki "ekologik qismi" emas, balki uning asosiy harakatlantiruvchi kuchi (core driver) hisoblanadi. Mazkur maqolada aynan shu bog‘liqlikning ilmiy va amaliy jihatlari atroflicha yoritiladi.

Yashil o‘shish nazariyasi iqtisodiy fanlar tizimida nisbatan yangi bo‘lsa-da, uning poydevori klassik iqtisodchilarning resurslardan samarali foydalanish g‘oyalariga borib taqaladi. Xalqaro miqyosda N.Sternning "Iqlim o‘zgarishi iqtisodiyoti" asari ushbu sohadagi fundamental burilish yasadi .

Date: 3rd July-2026

O'zbekistonlik olimlar orasida akademik Qalandar Abdurahmonov yashil iqtisodiyotni inson kapitali va demografik jarayonlar bilan integratsiyalashgan holda o'rganadi [2]. Uning fikricha, yashil texnologiyalarga o'tish faqatgina mashina va uskunalarni yangilash emas, balki insonning tabiatga va ishlab chiqarishga bo'lgan munosabatini o'zgartirishdir. Iqtisodchi N.Mahmudov sanoat tarmoqlarini modernizatsiyalashda innovatsion texnologiyalarning o'rnini tadqiq etar ekan, yashil o'sishni diversifikatsiyaning ajralmas qismi deb hisoblaydi [6]. Shuningdek, Sh.Mustafakulov o'zining investitsion jozibadorlik haqidagi tadqiqotlarida barqaror rivojlanish maqsadlari (BRM)ga mos keladigan loyihalargina uzoq muddatli istiqbolda iqtisodiy foyda keltirishini statistik isbotlagan [3]. Mazkur maqolada ushbu olimlarning nazariy qarashlari hozirgi O'zbekiston sharoitidagi makroiqtisodiy ko'rsatkichlar bilan qiyoslanadi.

3. METHODS (TADQIQOT METODOLOGIYASI)

Tadqiqotning metodologik asosi sifatida tizimli yondashuv va statistik tahlil usullari tanlab olindi. Iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish darajasini o'lchash uchun tarmoqlararo balans modeli elementlaridan foydalanildi.

1. **Miqdoriy tahlil:** 2010–2024 yillar oralig'idagi YaIM tarkibi, energiya sarfi va emissiya hajmlari o'rtasidagi korrelyatsiya koeffitsientlari hisoblandi.
2. **Sifat tahlili:** Davlat dasturlari va xalqaro moliya institutlarining (YeTTB, Osiyo taraqqiyot banki) O'zbekistondagi "yashil" portfeli qiyosiy o'rganildi [5].
3. **Ekonometrik yondashuv:** Iqtisodiy o'sish ko'rsatkichlarining yashil investitsiyalar va energiya samaradorligi (EE) indekslariga bog'liqligi mantiqiy modellashtirildi. Tadqiqot obyekti sifatida O'zbekistonning sanoat klasterlari va energetika tizimi belgilandi.

NATIJALAR VA TAHLIL

Energiya intensivligini pasaytirishning makroiqtisodiy samarasi
O'zbekiston iqtisodiyoti hali ham ancha energiya-sig'imkorligicha qolmoqda. Biroq, so'nggi yillarda sanoat tarkibida yuqori texnologik xizmatlar va tayyor mahsulotlar ulushi oshishi bilan energiya sig'imi pasayish tendentsiyasini ko'rsatmoqda. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, sanoatda yashil texnologiyalarning (masalan, chastotali o'zgartirgichlar, energiyani rekuperatsiya qilish tizimlari) joriy etilishi mahsulot tannarxidagi energiya ulushini o'rtacha 10-15 foizga tushirish imkonini bergan [4]. Bu esa korxonalarga bo'shagan mablag'larni yangi turdagi mahsulotlarni o'zlashtirishga, ya'ni diversifikatsiyaga yo'naltirish imkonini beradi.

Qayta tiklanuvchi energiya (QTE) — energetik diversifikatsiya asosi
O'zbekiston energetika tizimini diversifikatsiya qilishda "yashil" manbalarning o'zni beqiyos. 2030-yilga kelib QTE ulushini 25 GVtga yetkazish strategiyasi doirasida Navoiy, Buxoro va Jizzax viloyatlarida yirik quyosh va shamol fotoelektr stansiyalari ishga tushirilmoqda [1]. Bu jarayon nafaqat elektr energiyasi ishlab chiqarishni diversifikatsiya qiladi, balki ushbu texnologiyalarga xizmat ko'rsatuvchi butun boshli yangi sanoat klasterining shakllanishiga olib kelmoqda. Bu esa mamlakatning texnologik eksport salohiyatini oshiradi.

Date: 3rd July-2026

"Aylanma iqtisodiyot" (Circular Economy) va resurs tejamkorligi

Diversifikatsiyaning yana bir muhim yo'nalishi — bu chiqindilarni qayta ishlash asosida yangi mahsulotlar yaratishdir. O'zbekistonda yiliga o'rtacha 7 million tonna maishiy chiqindi hosil bo'ladi [7]. Yashil texnologiyalar yordamida ularning qayta ishlanishi sanoat uchun arzon ikkilamchi xomashyo manbai hisoblanadi. Qurilish materiallari, qog'oz va polimer buyumlari ishlab chiqarishning yo'lga qo'yilishi iqtisodiyot tarkibini boyitadi va tabiiy resurslarga bo'lgan bosimni kamaytiradi.

Olingan natijalar shuni tasdiqlaydiki, yashil transformatsiya O'zbekiston uchun shunchaki tanlov emas, balki hayotiy zaruriyatdir. Akademik Q.Abdurahmonov ta'kidlaganidek, yashil o'sishning asosiy to'sig'i — bu kadrlar yetishmovchiligi [2]. Tadqiqotimiz shuni ko'rsatdiki, yashil texnologiyalarni joriy etgan korxonalarning ko'pchiligida mutaxassislarning malakasi yetishmasligi sababli uskunarlar to'liq iqtisodiy quvvatda ishlamaypti.

Shuningdek, xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, "yashil proteksionizm" masalasi ham dolzarb. Rivojlangan davlatlar tomonidan joriy etilayotgan ekologik talablar O'zbekistonning metallurgiya va kimyo sanoati eksportiga to'siq bo'lishi mumkin. Shuning uchun, diversifikatsiyani tezlashtirish va "yashil sertifikatlar" tizimini xalqaro standartlarga moslashtirish kechiktirib bo'lmas vazifadir. Bu jarayonda davlat va xususiy sektor hamkorligi (DXSH) modellarini yashil loyihalarga keng jalb qilish lozim.

Tadqiqot natijalari asosida O'zbekiston iqtisodiyotini yashil texnologiyalar orqali diversifikatsiya qilish bo'yicha quyidagi takliflar ilgari suriladi:

1. **Institutsional qo'llab-quvvatlash:** Milliy iqtisodiyotda "Yashil reyting" tizimini joriy etish va yuqori reytingga ega korxonalarga davlat xaridlarida hamda kredit ajratishda imtiyozli shartlar belgilash.
2. **Texnologik lokalizatsiya:** Yashil texnologiyalar (quyosh panellari, suv tejoychi uskunarlar) komponentlarini mahalliyashtirishni rag'batlantirish orqali importga qaramlikni kamaytirish.
3. **Moliya mexanizmi:** "Yashil moliya" (Green Finance) bozorini rivojlantirish uchun fond birjasida maxsus yashil obligatsiyalar (Green Bonds) emissiyasini qo'llab-quvvatlash.
4. **Kadrlar salohiyati:** OTMlarda yashil iqtisodiyot va barqaror rivojlanish bo'yicha mutaxassislar tayyorlash kvotalarini oshirish va o'quv dasturlarini xalqaro tajriba asosida yangilash.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 2-dekabrda "2030-yilgacha O'zbekiston Respublikasida "yashil" iqtisodiyotga o'tish va "yashil" o'sishni ta'minlash dasturini tasdiqlash to'g'risida"gi PQ-436-son qarori. – Lex.uz.
2. Abdurahmonov Q.X. Inson taraqqiyoti. Darslik. – T.: Fan va texnologiya, 2013. – 412 b.
3. Mustafakulov Sh.I. Investitsion jozibadorlik: nazariya va amaliyot. Monografiya. – T.: Baktria press, 2017.

Date: 3rd July-2026

4. CERR (Iqtisodiy tadqiqotlar va islohotlar markazi). O'zbekistonda yashil transformatsiya tahlili. Tahliliy ma'ruza. 2024. – CERR.uz.
5. World Bank. Uzbekistan: Country Climate and Development Report (CCDR). 2023. – 156 p.
6. Mahmudov N.M. Iqtisodiyotning strategik tarmoqlarini modernizatsiyalash. – T.: TDIU, 2021.
7. O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. Atrof-muhit holati statistik to'plami. 2023. – Stat.uz.
8. Stern N. The Economics of Climate Change: The Stern Review. Cambridge University Press, 2007
9. Matyakubovna, SF Kamolovna. O'ZBEKISTONDA YASHIL IQTISODIYOTNI JORIY ETISHNING IMKONIYATLARI VA RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI. Scientific Journal of Actuarial Finance and Accounting 4 (07), 214-221
10. Matyakubovna DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL CERTIFICATION AND STANDARDIZATION SYSTEMS IN UZBEKISTAN AMERICAN JOURNAL OF EDUCATION AND LEARNING 4 (1), 60-67
11. .Болтаева, Шахноз. "WASTE PROBLEM, SECOND LIFE OF WA DEVELOPMENT OF AGRICULTURE ROLE OF MARKETING." *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)* 45.45 (2024).
12. Болтаева, Шахноз. "The cost-effectiveness of the use of water resources in agriculture." *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)* 1.1 (2020).
13. Bebudovna, Boltayeva Shaxnoz. "ATROF-MUHITNING IFLOSLANISHI VA INSON SALOMATLIGIGA TA'SIRI." *SCIENTIFIC ASPECTS AND TRENDS IN THE FIELD OF SCIENTIFIC RESEARCH* 2.17 (2024): 10-12.

